

K problematice literatury německého a rakouského biedermeieru

Milan Tvrdík
(Univerzita Karlova v Praze)

DOBOVÁ SITUACE A ŽIVOTNÍ POCIT ČLOVĚKA BIEDERMEIERU

Místo pojmu „biedermeier“ pro označení literární epochy mezi romantismem a realismem se užívalo a občas ještě i užívá pojmů „literatura doby restaurace“ nebo „literatura doby předbřeznové“.¹ Tuto epochu vymezují roky 1815 (Vídeňský kongres) a 1850 (dozvuky revolučního vzepětí let 1848/49) a charakterizují ji v německé jazykové oblasti rozličné, leckdy protichůdné ideové a literární tendence. Jednak je to romantika heidelberská a berlínská včetně pozdní tzv. švábské školy (dnes zhusta k biedermeieru přiřazované) a ji provázející byronismus, tematizující otázky po hodnotě a smyslu života v dobovém duchu všeobecné skepse, rezignace a melancholie jako důsledku rozkolísaných tradičních hodnot přechodné doby. Vedle toho liberální hnutí Mladé Německo, silný literární proud třicátých let, omezený na protestantskou část Německa a metternichovskou vládou důsledně potíraný, dále pak politická literatura s výrazným sociálním aspektem a nacionální lyrika let čtyřicátých, vrcholící v revolučním roce osmačtyřicátém.

To jsou tendence literatury německé, ale jsme v epoše, kdy se vyvíjí a do popředí dostává další centrum německy psaného písemnictví, a to Vídeň. Město, které začíná sekundovat Výmaru a Berlínu, abychom jmenovali alespoň ta nejdůležitější centra tehdejšího literárního života, ale s nímž si německá literární historiografie nevěděla příliš rady. Přitom to bylo po zásadních historických událostech přelomu 18. a 19. století mocenské centrum nově uspořádané střední Evropy. Politické zviditelnění Vídně a prosazení staronového společenského systému, který usiloval o konzervaci osvícenských hodnot absolutistického typu s vyloučením jejich revolučních

1 Nejnovější přehledové dějiny německé literatury stále dávají přednost zavedeným politicko-historickým termínům „doba předbřeznová“ či „literatura období restaurace“ v tradici německé literární historiografie. Srov. např. i u nás využívané třísvazkové Bahrovy *Dějiny německé literatury*, které v českém překladu vyšly v Nakladatelství Karolinum v letech 2005 až 2007, či deseti svazková *Německá literatura: Sociální dějiny (Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte)* Horsta Alberta Glasera z let 1980 až 1997, jejichž šestý svazek termín „biedermeier“ používá k označení životního stylu, nikoli přímo literární epochy. Moderní dějiny rakouské literatury poslední doby přes jisté korekce stále vnímají epochu biedermeieru jako výchozí období, v němž se konstituovala rakouská národní literatura. Srov. Krieglleder 2011, Zeyringer-Gollner 2012.

OPEN ACCESS

důsledků, se nutně muselo projevit v životním stylu a rytmu doby. Vídeň žila jinak, měla jiné tradice než střední a severní Německo. Žila kulturou, zdůrazňující smyslovou stránku života, nabízela rozmanité kulturní tradice, přejímané tradičně z jižní románské oblasti, pěstovala kult sociálních vztahů, který bychom nazvali paternalistickou demokratičností. Chyběl jí však výrazný ideově-duchovní koncept, z něhož čerpala německá klasika a romantika, proto také obě významné epochy na německém jihu a jihovýchodě zcela chybějí. Po Vídeňském kongresu se začal životní styl a konzervativní společenský řád politické restaurace šířit do dalších oblastí nově konstituovaného Německého spolku,² do té doby vůči vídeňskému vlivu víceméně imunních. Jakmile tento společenský pohyb nastal, můžeme hovořit o *biedermeieru*.

DOBROVOLNÉ OMEZOVÁNÍ INDIVIDUA

Politika, která zasahovala do všech oblastí společenského života ve snaze vrátit společenský řád před francouzské revoluční vystoupení, znejistělou a zastrašenou společnost znehybněla. A protože se právě měšťanská vrstva stále rozhodněji domáhala svých politických, hospodářských a sociálních práv, stala se její rezignace na převládající politické a společenské poměry impulsem k proměně ducha doby. Občan a měšťan se uchyluje do privátních, zcela apolitických a vůči státní moci indiferentních společenství,³ vznikajících na základě společného kulturního nebo vědeckého zájmu, nebo alespoň touhy po družnosti. Ta sledovala poměrně vysoké cíle, nezřídka se v nich laickým způsobem pěstovala i věda, v rodinách se aktivně muzicírovalo, na návštěvu byli zváni slavní komponisté i jiní umělci, v salónech se předčítalo z dobových literárních děl, obecně oblíbeným autorem se stal Jean Paul, zcela jistě i proto, že dokonalé štěstí spatřoval ve schopnosti, leccos v životě si odepřít.⁴ Vyzdvihovala se družnost uprostřed kruhu rodiny, přátel a dobrých známých a útulnost prostředí.

2 Německý spolek (*Deutscher Bund*) byl ustaven na Vídeňském kongresu roku 1815 jako nové mocenské střeoevropské centrum jedenačtyřiceti státních útvarů po zániku Svaté říše římské, který ovládaly Rakousko a Prusko. V roce 1848 se jeho nejvyšší orgán – spolkový sněm ve Frankfurtu nad Mohanem – proměnil v revoluční Národní shromáždění. Po porážce revoluce Rakousko Německý spolek v roce 1850 obnovilo jako mocenskou základnu proti narůstajícím pruským snahám o sjednocení Německa. V roce 1866, kdy rakousko-pruská roztržka skončila porážkou Rakouska, Německý spolek zanikl a na jeho troskách vznikl Severoněmecký spolek pod hegemonií Pruska, z něhož byly rakouské země vyloučeny.

3 Neodvažují se je nazývat spolky, protože ty byly pod přísným policejním dohledem – jako příklad uveďme slavnou vídeňskou *Ludlamshöhle*, založenou roku 1819, která sice byla jen večerním diskusním kroužkem literátů a divadelníků k dobovému divadelnímu repertoáru, přesto policejnímu postihu, ani následnému rozpuštění v roce 1826 neunikla.

4 Johann Paul Friedrich Richter (1763–1825, známý jako Jean Paul) mohl být pro mnohého tehdejšího duchovně strádajícího člověka vzorem. Pocházel z bídných poměrů, které mu nedovolily dostudovat teologii, přesto se vlastní pílí a za velkého hmotného strádání vypracoval v jednoho z nejvdělanějších spisovatelů své doby, dokonce druhého (po Lessingovi), kterého literatura dokázala uživit. Pro německou literární historiografii jsou

Právě pro převažující měšťanský charakter doby ji starší biedermeierovské bádání hodnotilo jako „německé hnutí dozrálého měšťana“,⁵ jak ji označil Paul Kluckhohn, na pozadí všech protikladných duchovních a uměleckých proudů, aniž by blíže specifikovalo jejich vnitřní rozmanitost a věnovalo se jejich literárním projevům. Teprve poválečné bádání⁶ analyzuje socio-kulturní a socio-historické vztahy uvnitř biedermeierovské společnosti, vyzdvihuje její vazby na předešlé epochy, zvláště osvícenský sentimentalismus a racionalismus, a podává důkladný rozbor jejich literárních projevů.

Ukazuje se totiž, že se biedermeier snahou o „pozorování věcí kolem sebe“ vrací k osvícenskému empirismu 18. století. Navrací se k přírodě a upíná pozornost na její rozmanitost, což se odráží v jeho zálibě hledat, shromažďovat a ochraňovat — všechno od produktů neživé přírody po materiální doklady historie. Ne náhodou jsme v čase vzniku muzeí, jen v německé jazykové oblasti jich mezi lety 1816 (muzeum ve Frankfurtu nad Mohanem) a 1867 (síň umění v Hamburku) vzniklo dvanáct. Stejný trend v Čechách potvrzuje vznik Vlasteneckého muzea v Praze roku 1818. Stejně jako k přírodě se biedermeier obrací i k historii a hledá v ní útěchu, jistotu a oporu při překonávání duševního rozporu mezi racionální ideou (ideálem) a iracionálně se jevícím společenským děním (realitou, skutečností). Na rozdíl od byronismu, který mu propadal, chce typický biedermeierovský člověk svou životní situaci, z níž cítil stálé existenciální ohrožení, zvládnout praktickým rozumem a přísnou organizací života, a rozvášným jednáním tak zapudit „démonické síly“. Chce tím ve svém bytí nastolit řád (Stifter ho formuluje jako „čisté bytí“⁷ („reines Sein“), který vyžaduje, aby se vzdal všeho, co není schopen ovlivnit a změnit. Je to totiž právě prožitek dobové krize, který člověka nutí k tomu, aby řád, který nemůže naplnit, opustil. Od emancipovaného Já osvícenství přes humanitní ideál klasiky a abstraktní ideu svobody, jak ji formulovala romantika, se tak navrací do omezeného prostoru soukromí. V návratu pak vidí jediné řešení životní krize.

---

podstatné jeho významné vývojové romány v tradici německého osvícenství s nepřehlédnutelnými prvky romantiky a dobového anglického románu *Hesperus* (1795), *Siebenkäs* (1796–97, česky s titulem *Advokát Sirový*), *Titan* (1800–1803) či ironický *Dr. Katzenbergers Badereise* (1809, česky s titulem *Doktor Škrtkočka jede do lázní*). V biedermeierovských společenstvích však byly velmi oblíbené zvláště jeho vtipné a smířlivé povídky z učitelského prostředí (sám se nějakou dobu velmi bídně živil jako soukromý učitel), za všechny jmenujme slavný *Život blaze spokojeného kantůrka Marie Wuze v Auenthalu* (1793, *Das Leben des vergnügten Schulmeisterlein Maria Wuz in Auenthal*) a hodně se četlo i z jeho výchovného spisu z roku 1807 *Levana aneb Nauka o výchově* (*Levana oder Erziehlehre*).

5 „Bürgerlich gewordene deutsche Bewegung“ In Kluckhohn 1935, s. 9.

6 Sengle 1971, 1972, 1980.

7 Pojem „reines Sein“ zmiňuje Stifter několikrát hlavně v pozdních výchovných románech *Pozdní léto* (*Der Nachsommer*, 1857) a *Vítek* (*Witiko*, 1865/67), v nichž životní pocit rozporu mezi ideálem a skutečností řeší příklonem protagonistů k vyváženému a univerzálně naplněnému životu, kterého lze dosáhnout především vlídnou výchovou a vedením mladších staršími a zkušenými. V teoretickém úvodu k *Pestrým kamenům* (*Bunte Steine*, 1852/53), v kterém se pokouší o definici tzv. mírného zákona (*das sanfte Gesetz*), se „čisté bytí“ do slova nevyskytuje, je jen názorně v projevech přírody i člověka popisováno.

REZIGNACE

V řádu světa, který byl přes veškerou politickou snahu metternichovského režimu v krizi, se tedy občan, měšťan uchyluje pod ochranný plášť intimity, rezignuje na politickou aktivitu a omezuje se na věci dosažitelné a dovolené. Navenek to celou společnost zklidnilo, lépe řečeno znehybnilo, a člověku umožnilo vypěstovat si svůj ideál nezávisle na ní alespoň v nitru, a tak si uchovat vnitřní svobodu. I pocity štěstí a radosti podřizuje omezení na každodennost, úzký rodinný kruh a hrstku přátel. Život v dobrovolné izolaci je třeba vyplnit morálními hodnotami, ctnostnou důstojností, hraničící s tichým hrdinstvím. Dobrovolné omezení je ctnost s pevnými morálními principy. Biedermeierovské bádání tu sahá k vysvětlení do baroka, mimochodem epochy, od počátku 20. století rovněž intenzivně studované a interpretované⁸. Z něj čerpá biedermeier snahu o ctnostné hrdinství. Stanislav Sahánek na baroko výslovně upozorňuje, když píše, že biedermeierovský měšťan a občan se do soukromého hájemství uchyluje důstojně, vybaven pevnými morálními principy.⁹ Ty mu jsou zárukou vítězství nad tíživou skutečností, která jej dostihuje i v soukromí. Tehdy ctnost, vlastní vrchol biedermeierovského úsilí ve smyslu již jednou zmiňovaného stifterovského „čistého bytí“, vítězí.¹⁰

Písemnictví biedermeiera se snažilo dostat morálnímu úsilí své doby tematizováním podnětů, které k „rozumnému bytí“ vedly. Základem byla skromnost, dosažitelná cílevědomým pěstováním vůle, která pomáhá krotit vášně a dovádí jedince k vnitřní usebranosti, prostotě a k tichému podřízení osudu. Nastoluje tak duševní rovnováhu s přísným požadavkem na zachování míry, vnitřní klid v souzvuku s přírodou, považovanou za harmonické Dobro. Takovým výběrem pozitivních podnětů záměrně staví blažený poetický svět ideálu, odrážející organické zákonitosti bytí, které se zdály být ztraceny, do opozice proti neustálým útokům reálného světa. Biedermeier však nevytvořil specifický estetický nebo teoretický program, literatura má posloužit k pochopení vyššího řádu, proto takový důraz na názornost, proto taková záliba v „detailním realismu“ a v reflexi.

8 Uvádí například lyriku Paula Gerhardta (1607–1676) a Andrease Gryphia (1616–1664), jejíž autoři na pozadí třicetileté války tematizují počestnost, individuální citovost, zbožnost a niternou radost, či románové poselství Philippa Zesena (1611–1689) o německé ctnosti, rytířskosti, ale i útěku do pastýřské idyly v *Adriatické Rosemundě* (1645, *Adriatische Rosemund*).

9 Sahánek 1938, s. 11.

10 Z této interpretační pozice můžeme přistoupit k dvěma vrcholným Stifterovým dílům, zároveň i vrcholným dílům rakouského biedermeiera, románům *Pozdní léto* (*Der Nachsommer*, 1857) a *Vítek* (*Witiko*, 1865/67), v nichž je trvalý pocit rozporu mezi ideálem a skutečností řešen dosažením jejich rovnováhy. Výsledkem je vzorně a dokonale uspořádaný život. V *Pozdním létě* je ho dosaženo výchovným působením moudré starší generace, mimochodem typickým rysem rakouského biedermeiera, v postavě Risacha, který sám prošel etapou hluboké životní rezignace, silou vůle k odříkání ji překonal a získané zkušenosti, morální sílu i nabyté vzdělání nezištně předává mladší generaci v postavě Heinricha Drendorfa, aby ji uchránil vlastních chyb. Samostatnou cestu k naplnění ideálu smysluplného spořádaného života naopak sleduje mladý Vítek ve stejnojmenném historickém románu (tu tušíme i u Risacha v předešlém románu, jakkoli není tematizována), který svůj rod, lid i zemi dovede k rozkvětu rozvážným střídáním aktivních zásahů a klidného vyčkávání, kdy se v zájmu svého záměru aktivity zříká.

VZTAH K UMĚLECKÝM A DUCHOVNÍM PROUDŮM DOBY

Jak se tedy *biedermeier* staví k uměleckým a duchovním proudům své doby?

Romantika se pokusila nekonečný kosmos uchopit a uvolnila z pout spekulativního ducha, probudila smysl pro zázračnost, podivuhodnost, rozproudila nebývalé nadšení mladé generace pro překračování hranic možného a skutečného, pro experiment, pro „univerzální poezii“, touhu po kolektivní jednotě a po novém začátku, proto tak silně zasáhla intelektuální německé špičky. *Biedermeier* naopak zůstával po neblahých společenských důsledcích pouze u skutečného a možného, sklonil se před věcnou podobou skutečnosti a prožíval ji jako celistvost. Proto se mohl stát životním stylem. Kategorii „národa“ přisuzuje podobně jako romantismus přirozenou schopnost poetického vyjádření, odmítá ji však absolutizovat jako specifický organismus, který stojí ve vědomém protikladu vůči „racionální“, a tvrdí, že lidovou poezii stačí pouze probudit, a co je z ní pak stále živé, jen udržet. Obecně ovšem *biedermeier* s pozdní romantikou splývá. Základní rozdíl mezi nimi nejspíš spočívá v tom, že romantika řešení rozporu mezi realitou a ideálem (zhusta snem) neustává hledat a je tedy ve své podstatě dynamická. Až když v hledání polevuje, zpomaluje se až do klidového stavu a hledání nahrazuje touhou po udržení dosaženého, pak pozvolna přechází v *biedermeier*.

S klasikou pojí *biedermeier* touha po zdokonalení člověka, jestliže ho však klasika chápe jako rozvoj geniální, výjimečné osobnosti, snaží se *biedermeier* o dokonalost bez geniality a vyzdvihuje především píli, pracovitost a odříkavou skromnost.¹¹

K mladoněmeckému hnutí se *biedermeier* staví zdrženlivě, nepřijímá jeho odmítavý postoj k dobovému životnímu pocitu, ani jeho pohled na svět a vnímá ho spíše jako generačně podmíněné liberální hnutí. Poetický realismus je pak v tomto pohledu určitým rozvinutím *biedermeieru*, v žádném případě však jeho náhražkou.

GENEZE POJMU A VÝZKUM BIEDERMEIERU

Termín „*biedermeier*“ jako označení literární epochy uvádí Paul Kluckhohn¹² poté, co bylo slovo „*biedermeier*“ koncem 19. století zbaveno svého pejorativního nádechu a počátkem 20. století s úspěchem použito pro označení životního stylu a módy první poloviny 19. století, později i pro výtvarné umění téže epochy.¹³

Vlastní slovo je původně velmi negativní a do obecnějšího literárního povědomí ho od poloviny padesátých let 19. století uvedli dva přátelé ze studií, lékař Adolf Kušmaul¹⁴

11 Tak je tomu např. v celém díle Stifterově.

12 Poprvé ve studii „Die Fortwirkung der deutschen Romantik in der Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts“ v časopise *Zeitschrift für Deutsche Bildung* IV (1928), s. 57–69, která vzešla z přednášky, pronesené 7. října 1927 ve Štětíně na valné hromadě Společnosti pro německou vzdělanost (Gesellschaft für Deutsche Bildung).

13 Hamann 1914, hlavně však Paul Ferdinand Schmidt důkladnou analýzou žánrového malířství *biedermeieru* (Schmidt 1922).

14 Adolf Kušmaul (1822–1902), německý lékař, od roku 1857 profesor na lékařských fakultách v Heidelbergu, Erlangenu, Freiburgu a konečně ve Štrasburku. Autor parodistické postavy „Biedermaiera“ v německé literatuře.

a soudce Ludwig Eichrodt,¹⁵ když v satirických *Fliegende Blätter* začali od roku 1855 uveřejňovat diletantské veršovánky bádenského učitele Samuela Friedricha Sautera¹⁶ a doprovázet je vlastními parodiemi, v kterých se vysmívali životnímu postoji předešlé epochy. Kušmaul vymyslel postavu jménem Biedermaier (psanou i ve formě Biedermeier či Biedermeyer). Jak ke jménu došel, není zcela jasné. Nejčastější vysvětlení praví, že vzniklo ironickým spojením slovního kmene tehdy módního výrazu „Biederkeit“ (čestnost) s běžným německým příjmením Meier. Někteří interpreti pak dodávají, že jistě proto, že adjektivum „bieder“ (počestný, ctnostný) ve smyslu latinského „virtus“ bylo především v rakouské oblasti velmi časté, a odkazují na jeho frekvenci např. v bardské poezii vídeňského osvícence Michaela Denise.¹⁷ Právě tato rakouská afinita podle nich byla v pozadí Kušmaulovy volby. Jiná hypotéza uvádí, že Biedermeier vznikl spojením složenin jmen dvou seriálových postavíček z časopisu *Fliegende Blätter*, Biedermanna a Bummelmaiera, z nichž vznikla třetí složenina — Biedermaier. Ta se mi zdá nejpravděpodobnější. Takto stvořený Gottlieb Biedermaier byl v očích svých tvůrců nevýrazným a naivním venkovským učitelem, který svědomitě vykonával, co se od něj očekávalo: zpíval, učil, posiloval sebe i své žáčky četbou z Bible a psal verše, jejichž nechtěnou komiku si kvůli omezenosti a chybějícímu rozhledu neuvědomoval. V roce 1869 pak oba přátelé shrnuli Sauterovy veršovánky a jejich parodie, jichž byli sami autory, do sbírky s květnatým názvem *Weiland Gottlieb Biedermaiers Schulmeisters in Schwaben Auserlesene Gedichte nebst Beigaben des Buchbinders Horatius Treuherz und des alten Schwartenmeier* a v úvodním slově popsali jejich autora tak, že se stal vzorem typického představitele kritizované doby: „nenáročnému Biedermaierovi stačí k pozemské blaženosti vlastní malá komůrka, vlastní úzká zahrádka, nevzhledný zapadákov a bídný osud opovrhovaného venkovského kantora“.¹⁸

BIEDERMEIER V UMĚNÍ

Epocha Biedermeieru navazuje na empirickou tradici osvícenství, kterou přerušilo období klasičky a romantismu, především návratem k přírodě (vnímá její rozmanitost a tuto probuzenou schopnost vyjadřuje zálibou ve sbírkách) a k historickým pramenům. Život v dobrovolné izolaci si chce zařídit co nejpohodlněji a útulně, a to byla

15 Ludwig Eichrodt (1827–1892), soudce a humorista, spolu s Kušmaulem tvůrce postavy švábského venkovského učitele. Autor četných básnických sbírek, dnes již zapomenutých.

16 Samuel Friedrich Sauter (1766–1846), německý venkovský učitel a básník. Proslul jako karikovaná postava průměrného veršotepce v v Kušmaulově a Eichrodtově sbírce *Weiland Gottlieb Biedermaiers Schulmeisters in Schwaben Auserlesene Gedichte nebst Beigaben des Buchbinders Horatius Treuherz und des alten Schwartenmeier* a stal se symbolem epochy.

17 Michael Denis (1729–1800), rakouský osvícenský básník, autor významné dobové básnické sbírky *Die Lieder Sineds des Barden* 1772), nadšený obdivovatel Klopstockovy patriotické poezie.

18 „... der genügsame Biedermaier, dem seine kleine Stube, sein enger Garten, sein unansehnlicher Flecken und das dürftige Loos eines verachteten Dorfschulmeisters zu irdischer Glückseligkeit verhelfen“. In Eichrodt 2013, s. 53.

výzva pro umění. Malíři — nejznámějších z nich Ludwig Richter,¹⁹ Ferdinand Georg Waldmüller,²⁰ Carl Spitzweg²¹ či Moritz von Schwind²² — zachycují všední život, odpočinek, ztišení a rozjímání, všímají si bytových interiérů s jejich nezaměnitelným architektonickým řešením, nábytkem a doplňkovým vybavením včetně dobového měšťanského oblečení. Hudební romantismus se přiklání k písni (lidové i umělé), která se s rozvojem národní měšťanské společnosti ve středoevropských poměrech jeví jako projev národní kultury. Hlavně v prvním období menších vokálních forem a převažujících klavírních opusů rezonoval s biedermeierovskými domácími hudebními produkcemi, nepřekvapuje proto, že hlavním komponistou tohoto životního stylu se stal Franz Schubert.

Překotné historické události druhé poloviny 19. století ve střední Evropě, hlavně sjednocení posilujícího Německa a zřetelný propad vlivu habsburské monarchie, oslabené porážkou v „bratrovražedné“ válce s Pruskem roku 1866, rok poté Uhry vy-nuceným dualismem a stále častěji otrásané národnostními rozpory, zatlačily proble-matiku doby předbřeznové do pozadí. Kolem roku 1900 však německé intelektuální kruhy znovu obrátily pozornost k zmiňovanému období, nejprve k jeho uměleckému aspektu. Nebyl to nijak ojedinělý případ. I dříve podporovaly snahy o návrat k minu-losti kulturní rozvoj, připomeňme si v této souvislosti slovy Vojtěcha Jirát²³ zájem o gotiku v romantismu či nový impuls, který kultuře své doby dali Jacob Burckhardt²⁴ s Friedrichem Nietzsche²⁵ znovuoživením renesance. Stejného významu byl i zá-jem, který od poloviny 19. století probouzel ve francouzských uměleckých kruzích bratři Goncourtové²⁶ o rokoko. V roce 1901 vyšel v Německu román Thomase Manna

19 Ludwig Richter (1803–1884), drážďanský malíř a ilustrátor podnikal časté výlety do se-verních Čech, z nichž se zachovalo několik pozoruhodných kreseb a obrazů (často malo-val hrad Střekov v Ústí nad Labem), nejznámějším z nich je Přívoz pod Střekovem (1837).

20 Ferdinand Georg Waldmüller (1793–1865) je nejznámějším rakouským malířem biederme-ieru, dodnes sběratelsky populární portrétista a malíř idylických zátiší.

21 Carl Spitzweg (1808–1885) je mnichovský malíř žánrových výjevů, občas lehce karikatur-ních, portrétista a ilustrátor–*Knihomol*, 1850; *Milovník kaktusů*, 1857. Spolupracoval jako karikaturista v časopise *Fliegende Blätter*.

22 Moritz von Schwind (1804–1871), populární vídeňský malíř biedermeieru, pracoval pře-vážně na zakázku německých králů a knížat (Bavorsko, Bádensko, Duryňsko, Sasko), na hradě Wartburg vytvořil slavnou fresku *Souboj minesengrů*. Od 1847 byl profesorem mni-chovské akademie.

23 Jirát 1978, s. 545.

24 Jacob Burckhardt (1818–1897) proslul především třemi průkopnickými publikacemi o ital-ské renesanci *Der Cicerone: Eine Anleitung zum Genuss der Kunstwerke Italiens* (1855, Průvod-ce. Návod k prožitku uměleckých děl Itálie), *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860, čes-ky 1912 pod titulem *Kultura renaissanční doby v Itálii*) a *Geschichte der Renaissance in Italien* (1867, Dějiny renesance v Itálii).

25 Friedrich Nietzsche (1844–1900) v obdivu k Burckhardtovi, s kterým ho v Basileji pojilo spíše rezervované přátelství, vnímal renesanci jako novopohanské znovuoživení pravé duchovní a tvůrčí síly lidstva, narušené křesťanstvím.

26 Edmond de Goncourt (1822–1896) a Jules de Goncourt (1830–1870) úsilím o drobnokresbu soukromého života, podnícenou vědeckým zájmem o francouzské dějiny 18. století a umě-leckým zájmem o rokoko.

Buddenbrookovi, lokalizovaný podstatnou částí do tohoto období a tematizující tehdejší mravy, zvyky, oblečení i umění. Zahájil celou řadu spíše populárních románů o době *biedermeieru*. Pak dostávají události rychlý spád. V roce 1906 uvedl Hugo von Tschudi²⁷ v Berlíně velkolepou výstavu německého umění z let 1775 a 1875,²⁸ v níž položil důraz právě na malířství *biedermeieru*, v témže roce vydává Joseph August Lux²⁹ obrazovou publikaci o kultuře *biedermeierovského* interiéru *Od období empirie k biedermeieru*.³⁰ Max von Boehn (1860–1932) přišel v roce 1911 s obsáhlým kulturně-historickým pojednáním o formách společenského života i politických a státních institucí doby předbřeznové,³⁰ zároveň znovu vyšly Sauterovy básně s Kušmaulovými a Eichrodtovými parodiemi. V roce 1913 pořídil Georg Hermann³¹ výbor z dopisů, deníků a memoárů významných osobností první poloviny 19. století *Biedermeier v zrcadle své doby*,³² důkladnou dokumentaci společenského života a kultury *biedermeieru*. Richard Hamann³² vydal v roce 1914 knihu o malířství *biedermeieru*³³ a Paul Ferdinand Schmidt³⁴ jím navrhovaný termín v roce 1922 oficiálně uvedl do dějin výtvarného umění.³⁵

27 Hugo von Tschudi (1851–1911) byl významný kunsthistorik přelomu 19. a 20. století. Pocházel ze staré patricijské švýcarské rodiny, dějiny umění a práva vystudoval ve Vídni, od roku 1896 byl ředitelem Národní galerie v Berlíně, po neshodách s císařskou rodinou pak od roku 1908 působil v Nové Pinakotéce v Mnichově. Byl výrazným propagátorem francouzského impresionismu a objevitelem německého umění doby *biedermeieru*, poprvé komplexně představeného na Stoleté výstavě německého umění v Berlíně v roce 1906.

28 *Jahrhundertausstellung deutscher Kunst 1775–1875*.

29 Joseph August Lux (1871–1947) byl výrazným zastáncem vídeňské secese, hlavně její tradice uměleckých řemesel v tzv. Wiener Werkstätten. V letech 1907–1910 vedl školu uměleckých řemesel v kolonii Hellerau u Drážďan.

30 Max von Boehn: *Biedermeier: Deutschland von 1815–1847*. Berlin: Cassirer, 1911. Max von Boehn (1860–1932) byl německý spisovatel zabývající se tématy z kulturních dějin lidstva. Jeho nejznámějším dílem jsou osmivazkové dějiny módy (*Die Mode, 1907–1925*), přeložené do několika světových jazyků. Publikace o *biedermeieru* prohloubila již probuzený zájem o epochu před revolučním rokem 1848.

31 Georg Hermann (1871–1943, vlastním jménem Georg Hermann Borchartd) byl populární berlínský autor židovského původu (zahynul v Osvětimi), který se hlásil jako ke svému vzoru k realismu Theodora Fontana („židovský Fontane“), s nímž ho spojuje i zájem o ženské hlavní postavy. Psal romány z Berlína období *biedermeieru*, z nichž nejznámější jsou *Příběh Jetty Gebertové* (*Geschichte Jettchen Geberts, 1906–09*, vyšel do konce dvacátých let 20. století ve 120 vydáních) a *Henriette Jacoby* (1908).

32 Richard Hamann (1879–1961), významný německý kunsthistorik, profesor dějin umění v Marburgu. Specialista na středověké umění v Německu a ve Francii a na moderní německé výtvarné umění 19. a 20. století. Významně přispěl k propagaci epochy *biedermeieru* i zavedením tohoto termínu pro výtvarné umění první poloviny 19. století.

33 Hamann 1914.

34 Paul Ferdinand Schmidt (1878–1955), německý umělecký kritik a historik, průkopník moderního německého expresionismu a nové věcnosti, které zčásti vztahoval i k tradicím německého umění romantismu a *biedermeieru*.

35 *Biedermeier-Malerei. Zur Geschichte und Geistigkeit der deutschen Malerei in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. München: Delphin, 1922.

BIEDERMEIER V LITERATUŘE

Jen literární věda zaostávala. Až poté, co se prosadila ve dvacátých letech duchovědná metoda a germanistika pozvolna opouštěla Schererův pozitivismus, zaměřila svůj zájem na baroko, romantismus a s ní i na období tzv. *biedermeieru*. Když Paul Kluckhohn³⁶ v přednášce v roce 1927 poprvé přišel s návrhem, aby byl pojem *biedermeier* vztažen i na literaturu první poloviny 19. století a stal se označením literární epochy, začal působit na vídeňské univerzitě, kde se dostal, jak píše Sengle „do velkého vlivu Hofmannsthala a tehdy formulované konzervativní revoluce. V jejím duchu chtěl vytrhnout *biedermeier* z konkrétních historických souvislostí období restaurace a ustavit ho jako duchovní a ideovou epochu po vzoru klasiky“.³⁷ *Biedermeierovské* bádání se totiž vlivem duchovědné metody stávalo abstraktnějším a odpoutávalo se od původního historicko-uměleckého pojetí uměnovědného. Přibližovalo se umělecké tradici, jak ji aktualizovala „konzervativní revoluce“, a stále častěji zprostředkovalo *biedermeier* jako vzpomínku na „staré dobré časy“. Kluckhohnovi žáci a nadšení obdivovatelé Günter Weydt³⁸ a Wilhelm Bietak³⁹ v tomto duchu psali diplomové práce, Bietak o životním pocitu *biedermeieru* v rakouské literatuře⁴⁰ a Weydt o obraze přírody u Annette von Droste-Hülshoff a Adalberta Stiftera⁴¹, jejichž výsledky na popud svého učitele shrnuli do dvou studií⁴², publikovaných v *Deutsche Vierteljahrsschrift* v roce 1931. Navrhovali spojit rakouské, švábské a švýcarské autory (Franz Grillparzer, Ferdinand Raimund, Johann Nepomuk Nestroy, Adalbert Stifter, Eduard Mörike, Annette von Droste-Hülshoff, Gottfried Keller) v samostatné uskupení, které nazvali „*biedermeier*“. O rok později publikoval Rudolf Majut⁴³ studii *Literární bieder-*

36 Paul Kluckhohn (1886–1957), germanista a literární historik byl profesorem ve Štětíně, Vídni a Tübingenu. Byl vynikajícím znalcem německé romantiky a klasiky, pro pozdní německou romantiku razil po vzoru historiků umění pojem *biedermeier*, který zahrnoval i vydělenou rakouskou literaturu. Vedle průkopnických studií k období *biedermeieru* se proslavil monografiemi *Das Ideengut der deutschen Romantik* (1940) a *Die Idee des Menschen in der Goethezeit* (1946). V roce 1923 založil spolu s Erichem Rothackerem *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* (DVJs).

37 Sengle 1971, s. 120.

38 Günt(h)er Weydt (1906–2000), germanista a literární historik, profesor na univerzitách v Bonnu, Kielu a Münsteru. Zabýval se barokní literaturou a literaturou 19. století, kde se zasadil o literaturu *biedermeieru*. Populární je jeho monografie o Grimmelshausenovi *Nachahmung und Schöpfung. Studien um Grimmelshausen* (1968) a k pojetí literatury *biedermeieru* *Begriffsbestimmung des literarischen Biedermeier* (1974).

39 Wilhelm Bietak (1905–1993) byl vídeňským filologem a gymnasiálním profesorem němčiny a dějepisu. Proslul neúnavným zápasem o uznání *biedermeieru* jako literární epochy v předválečném období, po válce se věnoval hlavně literárně-pedagogické činnosti.

40 *Das Lebensgefühl des „Biedermeier“ in der österreichischen Dichtung*. Wien: Braumüller, 1931.

41 *Naturschilderung bei Annette von Droste-Hülshoff und Adalbert Stifter. Beiträge zum Biedermeierstil in der Literatur des 19. Jahrhunderts. Germanische Studien*, Heft 95, Berlin 1930.

42 Weydt 1931, s. 628–651; Bietak 1931, s. 652–678.

43 Rudolf Majut (1887–1981), literární historik, propagátor Georga Büchnera a literatury první poloviny 19. století. Kvůli židovskému původu opustil 1933 Německo a studoval v Basi-leji evangelickou teologii, 1939 odchází natrvalo do Anglie, kde pracuje zprvu jako pastor,

meier: *Náčrt a problémy*⁴⁴, kde k *biedermeieru* připojil i Georga Büchnera a představitele Mladého Německa, což vzbudilo bouřlivý nesouhlas obou kolegů, kteří trvali na přísném oddělení *biedermeieru* od liberálních a politických směrů tehdejší doby. Diskuse vyvrcholila v polovině třicátých let a zaplnila stránky významných literárních periodik,⁴⁵ Paul Kluckhohn ji shrnul ve studii *Biedermeier jako označení literární epochy*.⁴⁶ Většina tehdejších germanistů — nezapomínejme, že Německo bylo na prahu nacistické diktatury a dusné duchovní klima nápadně připomínalo dobu po Vídeňském kongresu — v čele s Paulem Kluckhohnem a Hermannem Pongsem⁴⁷ a tehdy začínajícími, později slavnými germanisty Bennem von Wiese⁴⁸ a Fritzem Martinim⁴⁹ vystupovala rozhodně za zavedení *biedermeieru* jako literárněhistorického pojmu, do opozice přešel slavný Oskar Walzel.⁵⁰

---

později jako docent německé literatury na různých britských univerzitách. I tam se věnoval výzkumu *biedermeieru*: *Geschichte des deutschen Romans vom Biedermeier bis zur Gegenwart* (1960).

44 Majut 1932, s. 401–417.

45 *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, XIII (1935), věnoval celé číslo příspěvkům k *biedermeieru*. Vedle úvodního příspěvku Paula Kluckhohna to byly statě ze všech uměnovědných oborů, filosofie i literatury: Günther Weydt: „Literarisches Biedermeier II. Die überindividuellen Ordnungen; Biedermeier in der bildenden Kunst“; Otto Weinreich: „Franz Schuberts Antikenlieder“; Max Wundt: „Die Philosophie in der Zeit des Biedermeier“; Friedrich Brie: „Literarisches Biedermeier in England“; Wilhelm Bietak:

„Zwischen Romantik, Jungem Deutschland und Realismus. Eine Problem- und Literatur-schayu vom Standpunkt der Biedermeierforschung“. Časopis *Dichtung und Volkstum. Neue Folge des Euphorion, Zeitschrift für Literaturgeschichte* XXXVI (1935) rovněž celé číslo věnuje pod titulem *Zum Biedermeier* této epoše.

46 Kluckhohn 1935, s. 1–43.

47 Hermann Pongs (1889–1979), literární historik, univerzitní profesor německé literatury ve Stuttgartu a Göttingenu. Přesvědčený nacističtí nesměl po roce 1945 vykonávat povolání vysokoškolského pedagoga. Jeho hlavním dílem je třísvazkový, dodnes používaný *Malý lexikon světové literatury* (1954, *Das kleine Lexikon der Weltliteratur*). V letech 1928–1938 vydával významný lit. časopis *Euphorion* (od 1934 pod názvem *Dichtung und Volkstum*).

48 Benno von Wiese (1903–1987), literární historik, profesor německé literatury v Erlangenu, Münsteru a Bonnu. Autor četných, dosud citovaných monografií o autorech německé klasiky, romantiky i *biedermeieru*—*Eduard Mörike* (1950), *Friedrich Schiller* (1959), *Die deutsche Novelle* (1974). Proslavily ho zejména obsáhlé literární antologie: především šestisvazkové *Dědictví německého básnictví* (*Das Erbe deutscher Dichtung: Von Martin Luther bis Thomas Mann*, 1965).

49 Fritz Martini (1909–1991), literární historik, profesor německé literatury ve Stuttgartu. Autor dosud používaného kompendia *Německé literární dějiny od počátku po současnost* (*Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 1949¹, 2003¹⁹) a *Německá literatura měšťanského realismu: 1848–1898*. (*Deutsche Literatur im bürgerlichen Realismus: 1848–1898*, 1962).

50 Oskar Walzel (1864–1944), rakouský literární historik působící na univerzitách v Drážďanech, Bonnu a Curychu. Přátelil se s Heinrichem Wölfflinem a jeho duchovědnou interpretační metodu se pokusil převést na literaturu — *Vzájemná osvětlování různých druhů umění* (*Wechselseitige Erhellung der Künste*, 1917), *Literární umělecké dílo* (*Das Wortkunstwerk*,

Jako termín pro označení epochy se však přes počáteční nadšení — a jistě i vlivem nastalé politické situace a propuknuvší války — do literární historiografie dostával obtížně, jen Karl Viëtor⁵¹ ho pro označení epochy použije v roce 1936 v publikaci *Německá literatura a myšlení od osvícenství k realismu*.⁵² Biedermeier v německé literární historiografii plně nezdomácněl do sedmdesátých let 20. století, než vyšly monumentální třísvazkové dějiny této již literárně definované epochy od Friedricha Sengla.⁵³ Dosud nejpodrobněji v nich interpretuje duchovní a ideové dějiny první poloviny 19. století na pozadí tzv. politické a společenské restaurace, která v jeho pojetí přichází v lidských dějinách po každém revolučním vzepětí, ovšem metternichovská restaurace ovlivnila středoevropské myšlení a literaturu zvláště podstatným způsobem po celé 19. století. Proto se v padesátých letech 20. století spojil s Fritzem Martinim, aby o 19. století pojednali v duchu nového literárního diskursu, intenzivně vedeného německou germanistikou od dvacátých let. Sengle se ujal první poloviny, jejímž výsledkem byla monumentální třísvazková publikace *Doba biedermeieru: Německá literatura mezi restaurací a revolucí 1815–1848*,⁵⁴ Martini pak pojednal o druhé polovině 19. století, v které se ve své *Německé literatuře měšťanského realismu 1848–1898* zaměřil na specifický německý tzv. poetický realismus.⁵⁵

Z českých germanistů se jako první přihlásil do probíhající německé diskuse Vojtěch Jiráť⁵⁶ ve stati *Český a německý biedermeier*,⁵⁷ v níž se s jistými výhradami⁵⁸ přiklání ke Kluckhohnovým argumentům, proč by se mělo umělecké označení biedermeieru rozšířit i na oblast literární.⁵⁹ Jeho ustavení vítá a vzhledem k podobnému

1926). Sám ji využil v monografiích *Německá romantika* (Deutsche Romantik, 1908) a *Německé básnictví od Goethovy smrti* (Die deutsche Dichtung seit Goethes Tod, 1920).

51 Karl Viëtor (1892–1951), literární historik, profesor v Gießenu. V červenci 1937 opustil se svou židovskou manželkou hitlerovské Německo a uchýlil se do USA, kde až do smrti přednášel na Harvardově universitě v Bostonu. Zabýval se německou klasikou a dílem Friedricha Hölderlina a Georga Büchnera.

52 Viëtor 1936.

53 Friedrich Sengle (1909–1994), literární historik, propagátor biedermeieru. Vystudoval u Paula Kluckhohna, byl profesorem německé literatury mj. v Heidelbergu a v Mnichově. Jeho celoživotním zájmem byl biedermeier, o němž napsal několik tisíc stran literárních a společenských dějin.

54 Sengle 1971 (1. sv.), 1972 (2. sv.), 1980 (3. sv.).

55 Martini 1962.

56 Vojtěch Jiráť (1902–1945), významný český germanista a bohemista, středoškolský profesor češtiny a němčiny a soukromý docent Německé literatury na pražské Karlově univerzitě. Zabýval se srovnávací literární vědou, nejčastěji na komparatistických tématech z české a německé literatury 19. století. Reprezentativním výběrem z jeho vědeckých studií jsou *Portréty a studie*, které edičně připravil Josef Čermák pro nakladatelství Odeon.

57 Jiráť 1978, s. 545–547.

58 „V prvním opojení z objevu se poněkud přehánělo a anektovali se i spisovatelé, jež k ‚biedermeieru‘ můžeme počítat jen s velkou opatrností, nicméně je toto ustavení samostatného období šťastné a plodné i pro výzkum písemnictví českého, ba zejména pro něj“ (tamtéž, s. 545).

59 K tématu se vyjádřil i ve francouzsky psané studii „Le rôle du ‚Biedermeier‘ dans le réveil tchèque“, která vyšla v revui *Střední Evropa* (*L'Europe centrale*, roč. 12 (1937), č. 1, s. 10–12).

historickému vývoji v Čechách ho vřele doporučuje i domácí literární bohemistice. S podrobnou znalostí germanistické diskuse vyzdvihuje zásadní znak nového směru, totiž reakci literatury a umění na dobový rozpor mezi ideálem a realitou, který usiluje vyřešit kompromisem mezi nimi nebo rezignací na dokonalé naplnění jejich požadavků. Člověk *biedermeieru* vyžaduje od umění míru, odmítá přehnané úsilí jak ve službě ideálu, tak ve službě realitě, nedůvěřuje přílišnému aktivismu — „zažil pád Napoleonův“⁶⁰ — hodnoty hledá a nachází v tradici, víře, pokoře před silami, které ho přesahují, rodinná pouta stejně jako přátelské svazky považuje za posvátná. Miluje skromnost, upravenou přírodu (divoká příroda romantismu je minulostí), jejímž zákonitostem podrobuje i člověka. V této souvislosti poukazuje na Stifterovu předmluvu k *Pestrým kamenům*:⁶¹

Biedermeier opovrhuje městem, horuje pro vesničany. Nemiluje však romantickou divokou přírodu, nýbrž úpravnou, obdělávanou krajinu: louky, pole, vesničku v zeleni, zahrádku, potůček, jezírko. Líčí ji realističtěji než romantika, objevil již krásu všedních věcí, ale vyhýbá se dosud ošklivým detailům. Nejraději má domovinu, exotismus se netěší přízni — největší strastí *biedermeierovského* člověka je být domova vzdálen. [...] Lid miluje, ale vyhýbá se líčení sociálních konfliktů, jejichž existenci přece poznávali lidé této doby v životě již notně zřetelně (tamtéž, s. 546).⁶²

Pozoruhodné je Jirátovo srovnání jinak souměřitelného *biedermeieru* českého a vídeňského, ten český má silný vlastenecký náboj, dědictví romantismu, který prostupuje celý národní společenský i duchovní život, ten vídeňský vychází z převážujícího rakouského „životního pocitu“, kterého se německá romantika zásadně nedotkla.

Tomuto vlastenectví pozdější doba nerozuměla a podezřívala jej z neprožitosti, z planosti a peciválství. Pochopíme však jeho ráz, všimneme-li si, že kořenění v ideologii rodinného kruhu: vlastenci a vlastenky jsou bratry a sestrami, vlast

---

Pro knihu *Portréty a studie* ji přeložil Josef Čermák: „Úloha „biedermeieru“ v českém národním obrození“ (tamtéž, s. 548–551).

⁶⁰ Tamtéž, s. 545.

⁶¹ Stejných argumentů ze Stiftera jako Jirát používá o desetiletí dříve, tedy v době, kdy se pojmosloví literárního *biedermeieru* teprve rodilo, i Pavel Eisner. Ve svém přehledu německého písemnictví z českých zemí přiřadil v rozporu s rakouskou tradicí Stiftera k českým autorům německého jazyka a vyzdvihl ho jako vzor zemského českého vlastenectví. Zemské vlastenectví převzali totiž v době česko-německé symbiózy v době metternichovské restaurace i německy píšící autoři z českých zemí, od druhé poloviny 19. století ho však silně zneužili v protičeském kulturním zápase. Z jeho pohledu je tedy období *biedermeieru* i obdobím klidu a národnostní kulturní spolupráce v českých zemích. Viz Eisner 1933, s. 325–377.

⁶² Zajímavé je, že Jirát při popisu znaků vyzdvihuje realistické tendence *biedermeieru*, zcela v intencích německé literární vědy, která v něm viděla předchůdce německého realismu. Tuto epochu někteří teoretici (např. Vischer) nazývali ideálním realismem, příp. i realistickým idealismem. Stifter byl jedním z hlavních představitelů. Podobně Jirát argumentuje v recenzi Stifterova *Horského křišťálu*, *Střední škola* 12 (1931/32), č. 3, s. 143.

je jejich mateří. Vlast je chápána nanejvýš konkrétně [...]: je to domov, země našich rodičů a prarodičů, jsou to luhy, háje, vesnička, kde se člověk narodil a kde trávil svůj blažený dětinský věk (Jirát 1978, s. 546).

Celou německou diskusi o *biedermeieru* u nás koncem třicátých let 20. století shrnul Stanislav Sahánek⁶³ v práci *Literární biedermeier v německém písemnictví*.⁶⁴ Nevyjadřuje se k českému kontextu jako Jirát nebo Eisner, nenabízí možnou aplikaci nového směru jako Jirát, který k *biedermeieru* přiřazuje význačné české literáty první poloviny století (Erben, Němcová) s náležitou charakteristikou jejich tvorby, ale podává první ucelený česky psaný přehled o novém střeoevropském uměnovědném a literárním fenoménu. Vysvětluje nové označení epochy s celým humorně-satirickým příběhem o panu Biedermaierovi a jeho dvou autorech. Jeho zhuštěné pojetí důležitých znaků epochy, která i literární historiky nakonec svou svěbytností přiměla k pokusu vyčlenit ji z dosud běžně užívané historie literárního vývoje, ji dokonale vystihuje:

Zdá se, že znaky této epochy jsou obecně vytčeny. Jakožto zobčanštělé německé hnutí obsahuje *biedermeier* v sobě několik momentů, jež nelze beze všeho od sebe oddělovat. Předně je to zážitek pocházející z dobové krise, z povědomí epigonství. Člověk se vzdává takového řádu života, který nelze uskutečnit. Od volné emancipace svého vlastního „Já“ vede proň cesta přes humanitní ideál a přes abstraktní ideu svobody zase zpět do onoho zklamaného soukromého života. Co tak vášnivě romantik potíral, nevytríben jsa ještě životní krisí, jako filistrovství, toto *biedermeierovské* odlišení, odzvláštnění (individualisaci) s odchodem do klidného postoje, to se mu stane na konec jediným východiskem a řešením z životní problematiky, z rozporu mezi racionální ideou a iracionálním děním historickým (tamtéž, s. 10).

Sahánek sleduje jediný cíl: popsat *biedermeier* jako komplexní jev epochy raného 19. století, který byl důležitými německými a rakouskými diskusemi 20. století potvrzen a definován. Paralelní domácí diskusi o *biedermeieru* a jeho možné aplikaci na český literární proces od národního obrození k revolučnímu roku 1848 vedli logicky převážně germanisté, kteří byli zároveň i bohemisty. Navíc se v druhé polovině třicátých let pohybujeme v období, kdy se čeští germanisté v důsledku politické situace v nacistickém Německu i v domácí zfašizované německé menšině přikláněli ke svým druhým oborům a pozvolna opouštěli témata spojená s německou literaturou

⁶³ Stanislav Sahánek (1883–1942), český germanista, středoškolský učitel, od roku 1935 vysokoškolský profesor německé literatury v Bratislavě, odkud byla profesura po odtržení Slovenska roku 1939 převedena do Brna. Nebyla ovšem realizována, protože české vysoké školy byly nacisty uzavřeny. Věnoval se převážně životu a dílu rakouských spisovatelů těsně spjatých s Moravou–Marii von Ebner-Eschenbach a Ferdinandu Saarovi. Je autorem jediné české monografie o německém *biedermeieru*. Do němčiny přeložil výbor z Novákových *Dějin české literatury* (Arne Novák: *Die tschechische Literatur*. Handbuch der Literaturwissenschaft. Literaturen der slawischen Völker. Potsdam: Athenaion, 1931).

⁶⁴ Sahánek 1938.

a kulturou. Sahánek se do domácí diskuse příliš nevměšuje, jenom konstatuje, spíše v návaznosti na odmítavý Novákův⁶⁵ postoj, že se v ní přes prokazatelnou podobnost českého a rakouského *biedermeieru* tento pojem vyskytuje spíše ve svém původním znevažujícím významu, a je-li vůbec užíván, tak především k označení loajálních náivních veršovánek českého národního obrození:

Jsou to většinou profesori, kněží, úředníci, ve svém povolání zajisté zdatní, ve veřejném životě obětaví mužové, jimž ovšem *biedermeierovská* úzkoprsoost ani předbřeznové poměry nikterak nepřekážejí; za zavřenými dveřmi se zaťatou pěstí panslavisticky politizují a hned poté veršují loajální básně na oslavu císařského domu (tamtéž, s. 25).⁶⁶

Podstatnou část knihy věnuje Sahánek aplikaci *biedermeieru* na život a tvorbu tří reprezentativních osobností epochy, Němce Eduarda Mörika jako význačného lyrika, který bývá dosud přiřazován k představitelům tzv. pozdního romantismu švábské školy, a Rakušany Franze Grillparzera jako významného dobového dramatika a Adalberta Stiftera jako výrazného prozaika. Grillparzer a Stifter jsou dnes rakouskou i německou literární historií považováni za zakladatele moderní rakouské literatury. V této souvislosti je Sahánkova publikace první českou vědeckou monografií, která se těmito autory zabývá, a to z pohledu *biedermeierovského* bádání. Zvláště Stifter je vykreslen obzvláště plasticky. V biografické kapitole⁶⁷ ho Sahánek popisuje jako zdánlivě klidného člověka, ukrývajícího pod maskou hlubokou tragičnost své osobnosti. Masku mu pomáhala před světem i sebou samým skrýt konflikt, typický pro člověka *biedermeieru*, konflikt mezi vášnivou, ale nenaplněnou láskou a rezignací, která se v něm svářely celý život, konflikt, která zásadně určil celou jeho tvorbu: „Stifter po celý život skrýval a potíral prudkost svých vášní a citů, uzavíraje vše v hloubce duše. Ale potíral svou vášeň příliš dlouho, v oné sebevražedné noci elementárně propukla; sám tímto přeháněním, touto negací, hnanou do zámezí, zašel“.⁶⁸ Klasický dobový rozpor mezi ideálem a realitou poznal velký spisovatel sám na sobě, proto se tak upnul k proklamovanému ideálu harmonického člověka a podřídil mu veškerou tvorbu. Sahánek v jeho výchovné epice dokonce vidí největší Stifterův přínos literárnímu stylu *biedermeieru*. Z interpretací *Polního kvítí*, *Hvozdu*, *Žuly*, především však *Pozdního léta* a *Vítka*, vrcholných Stifterových děl v tradici německého výchovného

65 Sahánek přeložil už na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století pro řadu *Literatury slovenských národů* německého akademického vydavatelství Athenaion samotným autorem upravené a zkrácené *Dějiny české literatury*, ve kterých se už o *biedermeieru* v českém kontextu zmiňuje, ovšem negativně jako o období, jehož duchovní klima bránilo progresu české literatury. Srov. Novák 1931.

66 „Grösstenteils sind es Professoren, Priester, Beamte, im Beruf sicherlich tüchtige, im öffentlichen Leben opferbereite Männer, denen weder die *biedermeierische* Engherzigkeit noch die vormärzlichen Verhältnisse unerträglich werden; mit heimlich geballter Faust politisieren sie bei geschlossenen Türen panslavistisch und verfassen dann wieder loyale Gedichte auf das Kaiserhaus.“ In Novák 1931, s. 44 (přel. M. T.).

67 Srov. „Stifterova životní tragédie“. In Sahánek 1938, s. 41–43.

68 Tamtéž, s. 43.

románu, mu vyplývá, že příroda a historie „znamenají zde Bohem daný pořádek, odvěký řád, který tu působí ve věcech a skrze věci. Je jimi jednou jasně dán a vysloven, a člověk se má toliko do něho včlenit“.⁶⁹ To je skutečnost, která z humanistického pedagoga, jemuž se výchova uměním stala ideálem pro dosažení dokonalého života, učinila největšího spisovatele biedermeieru.

BIEDERMEIER VE FILOSOFII

Duchovní život biedermeieru se dostává do vlivu pedagogických a výchovných idejí, filosofie přestává vést,⁷⁰ a to hlavně v Rakousku, kde německá idealistická filosofie nikdy neměla na různých ustláno. Dobová filosofická diskuse je ve znamení odklonu od Hegelova filosofického systému, kterému se vyčítala přílišná dominance, zrovnoprávnění bytí a myšlení, podřízených logickým vztahům, v nichž nezbývá místo pro subjekt a psychologický proces, čímž se vzdaluje realitě, a tudíž i výchozím osvícenským myšlenkám. Do popředí se znovu dostávají Kant a Schelling, právě pro svůj důraz na subjektivitu myšlení a myšlení jako psychologický proces.⁷¹ Německé osvícenství se vyvíjelo dvěma směry: jednak realistickým, který se odvolával na Gottfrieda Wilhelma Leibnize⁷² a francouzskou tradici, jednak psychologickým, navazujícím na Christiana Wolffa⁷³ a anglickou filosofii. Zatímco Hegel dovedl racionální osvícenskou filosofii k výšinám německého idealismu, uchoval Herbart osvícenskou tradici v původní podobě a nabídl ji jako pedagogicko-filosofický výchovný model, který se v biedermeieru ujal. Důvodem byla snaha tohoto období zachovat ve vyrovnané míře všechno, čeho bylo dosud dosaženo, a ubránit to proti nepřátelskému světu.⁷⁴ Doba se myšlenkově

69 Tamtéž, s. 47.

70 Wundt 1935, s. 118–148.

71 Tamtéž, s. 123.

72 Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716), výrazný filosof a matematik, byl vedle Descarta a Spinozy nejvýraznějším racionalistou 17. století. Teorii monád (*La Monadologie*, 1714) a eseje o teodiceji (*Essais de théodicée ou sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal*, 1710) napsal francouzsky.

73 Christian Wolff (1679–1754), osvícenský filosof, sestavil a editoval Leibnizovu filosofii, zpracoval filosoficky hlavní tehdejší vědní obory včetně psychologie, za jejíhož duchovního otce je považován. Termín psychologie je od jeho doby v Německu běžným vědním termínem (*Psychologia empirica*, 1732; *Psychologia rationalis*, 1734).

74 Wundt („Die Philosophie in der Zeit des Biedermeier“, s. 124–125) se zastavuje u pojetí biedermeieru jako „německého měšťanského hnutí“ a dovozuje, že až v biedermeieru se německá filosofie stala skutečně měšťanskou. Německé myšlení od renesance k osvícenství totiž nesledovalo filosofický vývoj určený měšťanskou vrstvou, naopak vytvořilo postavu „měšťáka“ a v ní vyjádřilo své opovržení nad omezenými měšťanskými cíli. Až když se filosofie stejně jako umění stala v období preromantismu, který je v Německu nazýván Hnutí bouře a vzdoru, „otázkou pro génia“, snažili se filosofové o soulad s génii uměleckými, ovšem odpovídající svět nenacházeli u zaostalých německých měšťanských vrstev, ale u knížat a šlechty. Německý měšťan se s filosofií dostává do styku především v universitním prostředí, kdy se po zásadních universitních reformách Marie Terezie a Bedřicha Velikého ve filosoficko-pedagogickém modelu začíná připravovat na dráhu státního úřední-

přibližovala střetu mezi klasickým idealismem vrcholícím v Hegelovi, který realitu přesahoval, a materialismem, zastupovaným hegelovskou levicí v čele s Marxem či Feuerbachem, který naopak uznával jedině ji. Biedermeier odmítal takové vyhrocené pozice, snažil se přizpůsobit dané realitě tím, že se s ní smíří a vzdá se jakékoli revoluční společenské reformy. Ducha smíření podporovalo křesťanské náboženství ve své tradiční podobě. Křesťanství žité, nikoli rozpuštěné ve filosofických pojmech Hegelova systému. Filosofický idealismus i německá romantika se snažily křesťanství inovovat a oživit v nové podobě stejně jako myšlenku státu, materialismus a naturalismus křesťanství a stát naopak v jejich tradiční formě vášnivě potíraly. Biedermeier sáhne po filosofii výchovy s důrazem na osobnost a psychologii. Dobovým ideovým vůdcem se hlavně v Rakousku stává Johann Friedrich Herbart⁷⁵ svou snahou o vybudování výchovného systému, jehož hlavním cílem bylo vypěstovat ctnostného člověka pomocí řádného vedení (Regierung), mravní výchovy (Zucht) a vzdělávání (Unterricht). Právě pro jasnou formulaci cíle a utříděné spolehlivé postupy k jeho dosažení si občanská společnost Herbartovu pedagogicko-filosofickou teorii osvojila.

AUTOŘI BIEDERMEIERU

Biedermeier se obrátil k idyle venkova, krajiny, v níž jednotliví autoři žili. Nejfrekventovanější byla krajina rakouská, neboť právě Rakousko se svým historickým i dosavadním filosofickým a literárním vývojem stalo typickou zemí biedermeieru. Zároveň bylo zemí, kterou rezignace — rozhodující pocit biedermeieru — zasáhla ze všech německých oblastí nejdůsledněji. Projevilo se to jak počtem autorů (Franz Grillparzer, Eduard von Bauernfeld, Nicolaus Lenau, Adalbert Stifter a celá plejáda dalších), tak silným vlivem rakouské skutečnosti, konfrontované nejen s celoevropskými historicko-společenskými proměnami, ale i s domácími národnostně-kulturními problémy, na jejich tvorbu. V německých zemích vystupuje do popředí Vestfálsko Annette von Droste-Hülshoffové, Švábsko Eduarda Mörika, či Braniborsko Willibalda Alexise. S Bernskou vysočinou je ve Švýcarsku spojován Jeremias Gotthelf. Typickou oblastí německého biedermeieru jsou tedy Rakousko s jihozápadem a jihem Německa — Bavorskem a Švábskem.

Nemá-li biedermeier specifický estetický nebo teoretický program jako doznívající romantismus nebo následující realismus, odráží se tato skutečnost ve stylistické diskontinuitě — v nahodilém užití různých výrazových forem, mísení žánrů, v obecném podcenění formální stránky umění. „Poezie“ má pomoci pochopit vyšší

---

ka a svou novou společenskou roli. Měšťanskou se filosofie stává v okamžiku, kdy se plně zapojuje do vzdělávacího systému a naplní tak původní osvícenskou roli.

⁷⁵ Johann Friedrich Herbart (1776–1841), německý filosof, psycholog a pedagog, odpůrce Hegelův. Propagoval pedagogiku jako disciplínu založenou na filosofii, zasazoval se o výchovu k osobnosti pomocí náboženské výchovy a etických norem chování. Jeho filosoficko-pedagogický model ovládl na celá desetiletí rakouský školský systém, na jehož vybudování se podílel. Základními příručkami byla jeho *Všeobecná pedagogika z cíle výchovy odvozená* (1806, *Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet*) a *Všeobecná praktická filosofie* (1808, *Allgemeine Praktische Philosophie*).

řád, proto kladou umělci *biedermeieru* takový důraz na názornost, proto mají velkou zálibu v „detailním realismu“ a v reflexi.

Takové pojetí literatury ovšem kromě jiného zaplavilo trh triviální beletrií, vydanou v nesčetných almanaších, knížkách kapesního formátu, v památnících, rodinných pamětech (*Stammbuch*) a v časopisech „pro celou rodinu“. To přinášelo této literatuře tzv. nižšího *biedermeieru* pozdější kritiku za měšťáckou selankovitost a citovou naivitu, vzpomeňme si na Eichrodtovu a Kušmaulovu satiru na veršovánky Samuela Friedricha Sautera.

Klasický *biedermeier* pak pěstoval krátkou prózu ve formě tzv. studií (Adalbert Stifter) nebo idylizující prózu s historickými náměty (hlavně Eduard Mörike), ale volil i novelu, nikoli onu „pravou“ s „neslýchanou událostí“, ale tzv. *Zustandsnovelle*,⁷⁶ jak ji známe ze Stifterových *Pestrých kamenů*. Z dalších poetických žánrů měl v oblíbě pohádku, humoristickou báseň v próze, baladu, veršovanou didaktizující prózu podle osvícenského vzoru Christopa Martina Wielanda a krátký metrický epos. Vlastní idyla se však příliš nevyskytuje (pokud vůbec, tak především znovu u Eduarda Mörika *Stará věžní korouhvička*⁷⁷ nebo *Týden starého faráře*⁷⁸ Annette von Droste-Hülshoffové), afinita k idyličnosti vede spíše k „idylickému přeformování všech žánrů“.⁷⁹ Vedle triviálních románů populárních epigonů Waltera Scotta (Karl Spindler, Wilhelm Meinhold, A. von Tromlitz, vl. jm. August von Witzleben, Heinrich Joseph Koenig, Wilhelm Blumenhagen) patří k vrcholné románové tvorbě *biedermeieru* především „stylizovaný epos“⁸⁰ *Vítek* Adalberta Stiftera a historické romány německých autorů Wilhelma Hauffa, Levina Schükinga či Willibalda Alexise.

Lyrika si libovala v jednoduchých písňových formách (mnoho básní z této epochy se zhudebnění významnými komponisty — především Beethovenem a Schubertem — dostalo do obecného povědomí). Tematizovala typické dobové projevy lásky, odříkání, rodinného štěstí, často pomíjivost života a náboženské cítění, z nichž nejvýznamnější jsou shromážděny v lyrických sbírkách vestfálské šlechtičny Annette von Droste-Hülshoffové *Duchovní rok*⁸¹ a evangelického pastora Carla Johanna Spitty *Žaltář a harfa*,⁸² reflektivní didaktickou lyriku pěstoval Franz Grillparzer, nejvýrazněji ve sbírce *Tristia ex ponto*.⁸³

Nejvýraznějším dramatickým produktem *biedermeieru* je vídeňská lidová hra ve formě pohádkových a kouzelných her, případně moralistních veseloher, a konver-

76 Termín označuje vyprávění příběhu z běžného poklidného života, nikoli příběhu s výjimečným dějem, jak se novela v německé literární vědě během 19. století ustálila. Především v *biedermeieru* rozlišuje literární věda až šest typů novel. Srov. Hermand 1958, s. 90–137.

77 Eduard Mörike: *Der alte Thurmhahn* (1840, uprav. 1845, definitivní verze 1852).

78 Annette von Droste-Hülshoff: *Des alten Pfarrers Woche*, in *Gedichte* (1844).

79 „Idyllische Überformung aller Gattungen“ uvádí Sengle 1971, s. 134.

80 „...Stifters Romane, denn besonders *Witiko*, sind auf „Epos“ stilisiert und insofern eine klassizistisch forcierte Ausprägung des Romans“. [Stifterovy romány, především *Vítek*, jsou stylizovány do formy „eposu“, a jsou to tudíž romány spíše klasicistické. Přel. M. T.]. In Sengle 1971, s. 133.

81 Annette von Droste-Hülshoff: *Das geistliche Jahr* (1820, uprav. 1839/40).

82 Carl Johann Spitta: *Psalter und Harfe* (1833).

83 Franz Grillparzer: *Tristia ex ponto* (1835).

začnící hry, jež se vyvinuly hlavně v Rakousku, které vedle Švábska patří k nejdůležitější a nejvýznamnější oblasti literárního *biedermeieru*. Rakouské veselohry psané v dialektu, charakteristické řemeslnou vyspělostí divadelní formy a leckdy naivním obsahem o zaslouženém štěstí a potrestaném a napraveném zlu, navazovaly na živou barokní tradici (Adolf Bäuerle, Joseph Alois Gleich, Karl Meisl, především však Ferdinand Raimund, Johann Nepomuk Nestroy a v žánru salónní komedie pak Eduard von Bauernfeld). Jejich vliv se šířil daleko za hranice Rakouska a ovlivnil podobnou dramatickou tvorbu, která ovšem zdaleka nedosáhla kvalit svého vzoru, ať to byly hamburské pokusy, podporované čilou divadelní výměnou mezi Vídní a Hamburkem, či Ernst Elias Niebergall v Darmstadtu nebo Adolf Glaßbrenner v Berlíně. *Biedermeierovský* životní pocit rezignace, touhy po klidu a trudnomyslnosti se objevuje v raných dramatech nejvýznamnějšího rakouského dramatika 19. století Franze Grillparzera *Sláva a pád krále Otakara*, *Sen je život* a *Běda lháři!*⁸⁴ Daleko většího úspěchu u publika nicméně dosahovala historická dramata mnohem horších literárních kvalit Friedricha Halma, tragédie Ernsta Raupacha či dramata herečky a spisovatelky Charlotte Birch-Pfeifferové, po Augustovi von Kotzebue nejúspěšnější německé dramatičky 19. století.

ZÁVĚREM

Biedermeier je dnes uznán jako svébytná literární epocha. Určité pochyby vzbuzovala (a ten názor leckde přetrvává) převažující interpretace z hlediska „životního pocitu“ (Bietak) či „světového názoru“, neboť byl ve fašistické éře germanisty (Pongs, Petersen) zneužit v duchu nacionálněsocialistické ideologie. Až do Senglova monumentálního díla o *biedermeieru* poukazovala germanistika i na nedostatečnou analýzu *biedermeierovského* literárního stylu. Rakouská germanistika s pojmem jako označením literárního období pracuje relativně bez problémů (Herbert Zeman, Wynfrid Kriegleder, Klaus Zeyringer), německé literární dějiny se přidržují spíše staršího rozdělení a *biedermeieru* věnují celkem nepatrné oddíly jako dokladu „ducha doby“ (Albert Glaser, Ehrhard Bahr). Moderní dějiny české literatury (Lehár, Stich, Janáčková, Holý) *biedermeierem* nazývají hlavní proud literatury tzv. národního obrození v první polovině 19. století zčásti souběžné s českým romantismem Karla Hynka Máchy. Soustavně s termínem *biedermeier* v českém i v česko-německém, hlavně však česko-rakouském kontextu pracují v posledních třech desetiletích bohemisté z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v čele s Daliborem Turečkem, který k *biedermeierovské* problematice vydal několik zásadních studií i monografii *Rozporuplná sounáležitost*.⁸⁵ Současné badatelské úsilí však přesahuje debatu o pojmu „*biedermeier*“, jak jsme ji vymezili, a zasluhovalo by si speciální studii.

Tento článek vznikl v rámci grantu GAČR č. 14-01821S *Pokus o renesanci Západu. Literární a duchovní východiska na přelomu 19. a 20. století*.

⁸⁴ Franz Grillparzer: *König Ottokars Glück und Ende*. Ein Trauerspiel (1825), *Der Traum ein Leben* (1834) a *Weh dem, der lügt* (1838).

⁸⁵ Tureček 2001. Dále výběrově Turečkovy studie: Tureček 1996, 2003 a 2005.

LITERATURA

- Bahr, Ehrhard (ed.). *Dějiny německé literatury: Kontinuita a změna. Od středověku po současnost*, sv. 2: „Od osvícenství k době předbřeznové“. Přel. Markéta Kachlíková. Praha : Karolinum, 2006, s. 335–403.
- Bietak, Wilhelm. *Das Lebensgefühl des „Biedermeier“ in der österreichischen Dichtung*. Wien : Braumüller, 1931.
- Bietak, Wilhelm. „Vom Wesen des österreichischen Biedermeier und seiner Dichtung“. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 1931, roč. 9, č. 4, s. 652–678.
- Bietak, Wilhelm. „Zwischen Romantik, Jungem Deutschland und Realismus. Eine Problem- und Literaturschau vom Standpunkt der Biedermeierforschung“. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 1935, roč. 13, č. 1, s. 163–206.
- Boehn, Max von. *Biedermeier. Deutschland von 1815–1847*. Berlin : Cassirer, 1911.
- Eisner, Pavel. „Německá literatura na půdě Československé republiky: Od r. 1848 do našich dnů“. In *Československá vlastivěda*. Sv. VII: Písemnictví. Praha : Sfinx, 1933, s. 325–377.
- Glaser, Horst Albert (ed.). *Deutsche Literatur: Eine Sozialgeschichte*. Band 6: 1815–1848: Vormärz: Biedermeier, Junges Deutschland, Demokraten. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1980.
- Hamann, Richard. *Die deutsche Malerei im 19. Jahrhundert*. Leipzig — Berlin: Teubner, 1914.
- Hermand, Jost. *Die literarische Formenwelt des Biedermeiers: Beiträge zur deutschen Philologie*. Gießen : Schmitz, 1958.
- Hermann, Georg. *Das Biedermeier im Spiegel seiner Zeit: Briefe, Tagebücher, Memoiren, Volksszenen und ähnliche Dokumente, gesammelt von Georg Hermann*. Berlin : Deutsches Verlagshaus Bong & Co., 1913.
- Janáčková, Jaroslava. „Romantismus — biedermeier“. In Lehár, Jan — Stich, Alexandr — Janáčková, Jaroslava — Holý, Jiří (eds.). *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha : Lidové noviny, 1998, s. 205–261.
- Jirát, Vojtěch. „Český a německý biedermeier“. In týž. *Portréty a studie*. Ed. Josef Čermák. Praha : Odeon, 1978, s. 545–547.
- Jirát, Vojtěch. „Úloha ‚biedermeieru‘ v českém národním obrození“. In týž. *Portréty a studie*. Ed. Josef Čermák. Praha : Odeon, 1978, s. 548–551.
- Kluckhohn, Paul. „Die Fortwirkung der deutschen Romantik in der Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts“. *Zeitschrift für Deutsche Bildung*, 1928, sv. 4, s. 57–69.
- Kluckhohn, Paul. „Biedermeier als literarische Epochenbezeichnung. Ein erweiterter Vortrag“. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 1935, roč. 13, č. 1, s. 1–43.
- Kohlschmidt, Werner. „Leben und Tod in Stifters ‚Studien‘“. In *Dichtung und Volkstum: Neue Folge des Euphorion: Zeitschrift für Literaturgeschichte*, 1935, roč. 36, č. 2, s. 210–230.
- Kriegleder, Wynfrid. *Eine kurze Geschichte der Literatur in Österreich: Menschen — Bücher — Institutionen*. Wien : Praesens, 2011, s. 121–231.
- Lux, Joseph August. *Von der Empire-zur Biedermeierzeit: Eine Sammlung charakteristischer Möbel und Innenräume*. Stuttgart : Julius Hoffmann, 1906.
- Majut, Rudolf. „Das literarische Biedermeier: Aufriß und Probleme“. *Germanisch-Romanische Monatsschrift*, 1932, sv. 20, s. 401–417.
- Martini, Fritz. *Deutsche Literatur im bürgerlichen Realismus: 1848–1898*. Stuttgart : Metzler, 1962.
- Novák, Arne. *Die tschechische Literatur: Handbuch der Literaturwissenschaft: Literaturen der slawischen Völker*. Potsdam : Athenaion, 1931.
- Pongs, Hermann. „Zur Bürgerkultur des Biedermeier (Bürgerklassik)“. *Dichtung und Volkstum: Neue Folge des Euphorion: Zeitschrift für Literaturgeschichte*, 1935, roč. 36, č. 2, s. 141–163.
- Sahánek, Stanislav. *Literární biedermeier v německém písemnictví*. Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, XXVI. Bratislava : Filosofická fakulta University Komenského, 1938.

- Sengle, Friedrich. *Biedermeierzeit: Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1815–1848*. 1. sv. *Allgemeine Voraussetzungen. Richtungen. Darstellungsmittel*. Stuttgart : Metzler, 1971, 2. sv. *Die Formenwelt*. Stuttgart : Metzler, 1972, 3. sv. *Die Dichter*. Stuttgart : Metzler 1980.
- Schmidt, Paul Ferdinand. *Biedermeier-Malerei: Zur Geschichte und Geistigkeit der deutschen Malerei in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. München : Delphin, 1922.
- Tureček, Dalibor. *Rozporuplná sounáležitost: Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu*. Praha : Divadelní ústav, 2001.
- Tureček, Dalibor. „Biedermeier na českém obrozenském jevišti“. *Estetika*, 1996, roč. 33, č. 3–4, s. 1–3, 73–83.
- Tureček, Dalibor. „Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika“. *Česká literatura*, 2003, roč. 51, s. 71–77.
- Tureček, Dalibor. „Romantismus anebo/kontra biedermeier?“. *Slovenská literatúra*, 2005, roč. 52, č. 4–5, s. 243–261.
- Weydt, Günter. *Naturschilderung bei Annette von Droste-Hülshoff und Adalbert Stifter: Beiträge zum ‚Biedermeierstil‘ in der Literatur des 19. Jahrhunderts*. Germanische Studien, Heft 95. Berlin : E. Ebering, 1930.
- Weydt, Günter. „Literarisches Biedermeier“. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 1931, roč. 9, č. 4, s. 628–651.
- Wundt, Max. „Die Philosophie in der Zeit des Biedermeier“. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 1935, roč. 13, č. 1, s. 118–148.
- Zeyringer, Klaus — Gollner, Helmut. *Eine Literaturgeschichte: Österreich seit 1650*. Innsbruck : Studien Verlag, 2012, s. 127–259.

ON THE TOPIC OF GERMAN AND AUSTRIAN BIEDERMEIER PERIOD LITERATURE

Instead of using the term Biedermeier to label the literary period between Romanticism and Realism, the terms “literature of the Restoration period” or “pre-March period literature” are sometimes used. Biedermeier designates the period between 1815 (Congress of Vienna) and 1850 (the aftermath of the revolutionary years 1848/49). Paul Kluckholm was the first to use the term “biedermeier” (in 1927) after it had lost its pejorative overtones at the end of the 19th century and, at the beginning of the 20th, taken on a meaning designating the lifestyle and fashion of the first half of the 19th century. The Biedermeier epoch does not have a specific aesthetic or theoretical programme, which led to a stylistic discontinuity: a naïve concatenation of various forms of expression, mixing of genres, and underestimating the formal aspects of a work of art — putting emphasis on “detailed descriptions”, frequent reflections. This allowed for an unprecedented proliferation of trivial fiction issued in a multitude of almanacs, pocket editions, and numerous “family” magazines. Drama became an important genre, mainly the Viennese people play and conversational plays (Raimund, Nestroy, Bauernfeld).

KLÍČOVÁ SLOVA:

pojem biedermeieru — umění a literatura doby předbřeznové — německá a rakouská literární věda — Paul Kluckhohn — české písemnictví první poloviny 19. století
 Biedermeier — the art and literature of the pre-revolutionary period — German and Austrian literary studies — Paul Kluckhohn — Czech literature of the first half of the 19th century

Milan Tvrđík (* 1953) vystudoval germanistiku a bohemistiku na Filozofické fakultě UK v Praze, absolvoval v roce 1980. Nastoupil do germanistického oddělení Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV. V letech 1983–1986 vyučoval na DAMU. Od roku 1992 odborný asistent na tehdejší Katedře

germanistiky, nederlandistiky a nordistiky FF UK a zároveň tajemník katedry. V letech 2000–2012 ředitel Ústavu germánských studií FF UK, od 2004 docent, v roce 2013 jmenován profesorem germánských literatur. Absolvoval četné mezinárodní stáže a studijní pobyty, od 2008 externím profesorem na univerzitě v Kolíně nad Rýnem. Člen četných mezinárodních organizací, od 1999 předseda Goethovy společnosti v ČR. Četné publikace k dějinám německé, rakouské, švýcarské a německy psané literatury z českých zemí. Je nositelem Záslužného kříže Rakouské republiky o vědu a umění.